

تبعات تاریخی

پارچه‌های ایران

در دوره قدیم و دوره اسلامی

بقلم کاستن میژن^۱

مدیر افتخاری موزه ملی فرانسه

خانمه

در قرن دهم هجری صنعت پارچه بافی در ایران تغییر تازه‌ای یافت. در دوره سلطنت سلاطین ایرانی نژاد صفوی صنعتگران ایران در نقش و نگار پارچه‌ها تا حدی تحت نفوذ نقاشی چین درآمدند و از آمیزش صنعت ایرانی و نقوش سبک چینی پارچه بافی رنگ تازه‌ای گرفت که باز کاملاً صورت ایرانی داشت. پارچه‌هایی که از آن زمان بدست ما رسیده از پارچه‌های قرون پیش از آن سالمتر و بزرگتر است و بر آن نقوش بسیار زیبایی از تصاویر آدمی مشاهده میشود و ظاهراً این گونه پارچه‌ها برای لباسهای رسمی درباریان بکار میرفته است. مخصوصاً که یکی از سفرای ایرانی که ۱۰۷۹ میلادی بدربار سلطان مراد خان عثمانی بقسطنطنیه آمده بوده لباسی از اینگونه در بر داشته است و یکی از اروپائیان که در مجلس پذیرائی او حاضر بوده مخصوصاً مینویسد که لباس او پارچه ابریشمی منقش بصور انسانی بود. از پارچه‌های ابریشمی منقوش دوره صفوی نمونه‌های بسیاری در موزه‌های اروپا موجود است و تصویر یکی از آنجمله را در اینجا نقل میکنیم (ش ۱)

در زمان شاه طهماسب اول (۹۳۰-۹۸۴ ه) عمامه‌های بسیار بزرگی متداول

شد که پارچه زیاد لازم داشت ولی این عمامه‌ها تا زمان شاه عباس بزرگ منسوخ شد.

در آغاز قرن یازدهم هجری صنعت بافتن پارچه‌های منقوش ترقی فوق العاده کرد

و از آنجمله مخملی است که بر آن تصویر مریم و عیسی و صورت دیگری که شاید فرشته‌ای

باشد بافته اند و از جانب شاه عباس به دوچه و نیز موسوم به «گریمانی»^۱ در سال ۱۶۰۳ میلادی هدیه شده و امروز در موزه (کور)^۲ شهر ونز ضبط است.

پارچهای مخملی که جزو مجموعه «درك بزرگ» کارلسروهه^۳ در آلمان موجود است از جمله آثار نفسی بوده است که مرزبان «باد»^۴ در سال ۱۶۸۳ از سپاه ترك بغنیمت گرفته و از جمله صنایع ایران است. همچنین پارچهای زیبایی دیگری از صنایع ایران در دوره صفوی در قصر «دزنرگ»^۵ شهر «کپنهاک»^۶ پایتخت دانمارک وجود دارد که آنها را سفر ایران در سال ۱۶۳۹ برای شاهزاده «فردریک»^۷ «هلشتاین کوتورپ»^۸ هدیه آورده بوده است.

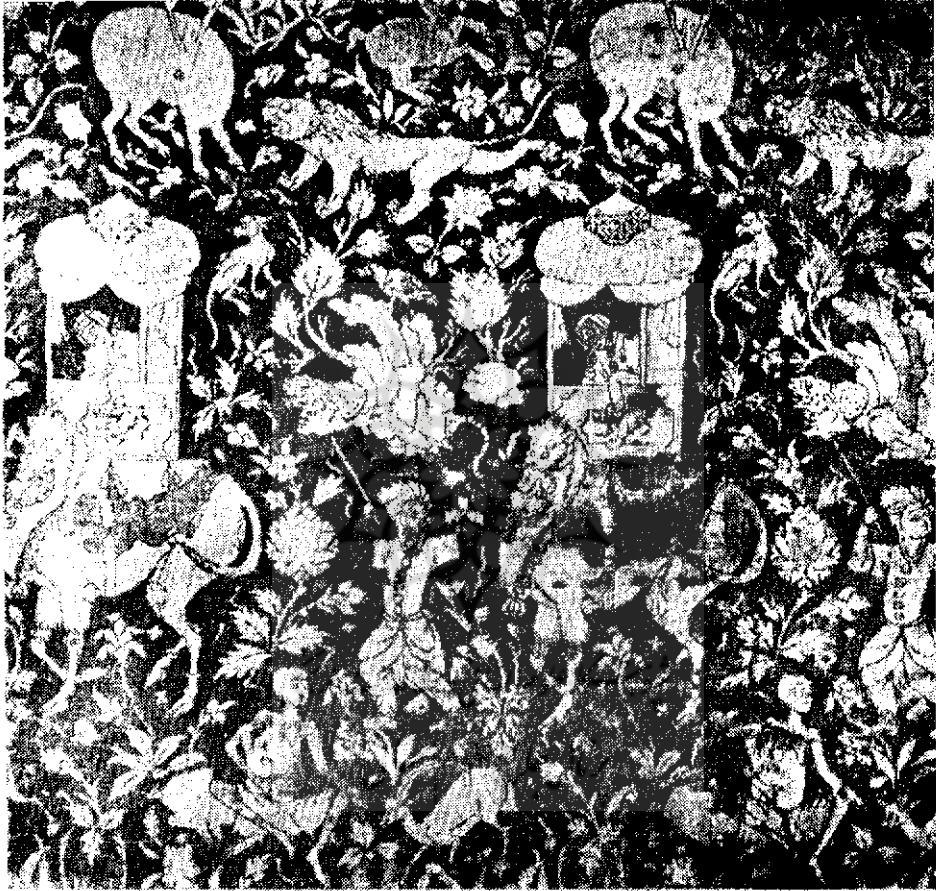
در نسخه های خطی کتبی هم که از زمان صفوی در دستت تصاویری دیده میشود که بهترین شاهد نقوش معمول پارچهای زمان هستند، تصاویر پارچهای دوره صفوی غالباً از تاریخ و افسانه های ایران و زندگانی روزانه مردم اقتباس شده و تصاویری که موضوع آنها مربوط به زندگانی عسویان باشد کمتر دیده میشود. از آنجمله تصویر دیدار لیلی از مجنون در بیابان بی آب و گیاه عربستان یا موضوع عشق بازی افسانه آمیز خسرو پرویز و شیرین که چندی بعد زن وی گردید بر روی پارچهای این زمان بسیار دیده میشود. از جمله نقوش گلگانی که بر روی پارچهای ایرانی می بینیم نقش گل به ولاله و گل سرخ و زنبق و باسمن است و غالباً گلها دسته کرده نقش شده و فی الحقیقه برای تزئین پارچه بکار رفته و بیشتر در میانه برکهای خرما بصورت مخروطی نقش و بافته شده است.

از میان طیور بیشتر نقش گنجشک و بلبل و طاوس مشاهده میشود و از حیوانات وحشی شیر و پلنگ و غزال و گاه خرگوش و کبوتر را بر پارچه ها نقش میکرده اند. در قرن هجدهم میلادی تدریجاً نفوذ صنایع ممالک مغرب مخصوصاً ایتالیا در آثار ایران بنظر میرسد. پارچهای ایران از قدیمترین قرون تاریخی بیشتر ابریشمین بوده

۱ - Doge Gerimani - ۲ - Correr - ۳ - Carlsruhe
 ۴ - Bade - ۵ - Rosenberg - ۶ - Copenhagen - ۷ - Frederic
 ۸ - Holstein Cottrop

تصویر قالی ابریشمین کار ایران در قرن دهم هجری
(درموزه ویکتوریا و آلبرت)

نمونه‌ای از پارچه‌های ابریشمی دوره صفوی

ولی کم کم ابریشم را با نخهای پنبه‌ای و غالباً با تار و پود زروسیم درآمیخته و پارچه‌های زربفت ایجاد کرده‌اند. برای اینکه پارچه زربفت نرم و قابل دوختن باشد يك ورقه نازك طلا را گرد نخى از كتان یا ابریشم می پیچیده اند و پارچه را بجای آنکه از سیمهای نازك طلا بیاوند باچنین رشته ای میبافته اند .

در قرن هجدهم بافتن اینگونه پارچه‌های زرباف گرانبها برای نیم تنه های کوتاهی که آستین دراز داشت و با شلواری لباس زنان آن عصر را تشکیل میداد بسیار مرسوم بود و شوالیه « شاردن ۱ » سیاح معروف فرانسوی از این پارچه های زربفت که گذشته از یزد در کاشان و رشت و اصفهان نیز بافته میشده در کتاب خود بسیار تعریف کرده است . مخمل کاشان هم که از مخمل های یزد نازكتر و سبکتر بود در تمام دنیا شهرت و مشتری داشت .

سبك پارچه بافی عصر صفوی بزودی در ممالک دور دست نیز رائج شد و از آنجمله در شهر « بروسه » از شهرهای آسیای صغیر و در شهر کشمیر از بلاد هند کارخانهایى بتقلید پارچه بافی ایران تأسیس گشت و حتی کارخانهای ایتالیاى نیز و برخی شهرهای دیگر نیز در تهاویر و نقوش خود از پارچه‌های ایرانی تقلید کردند.

Chevalier Chardin — ۱

کتاب خطی

راجع بسطنت چنگیز خان

از قراری که یکی از جراید خارجی اطلاع میدهد مؤسسه شرق شناسی آکادمی اتحاد جماهیر شوروی يك کتاب خطی بزبان مغولی راجع بسطنت چنگیز بعنوان « گزارش حقیقی فرمانروائی چنگیز خان » بدست آورده است . این کتاب در قرن هفتم هجری نوشته شده و نسخه منحصر بفرد است . کشف این کتاب نفیس از لحاظ تاریخی اهمیت مخصوص دارد و بتاریخ ایران در دوره استیلای مغول کمک بسیار میتواند کرد .